ญี่ปุ่นกับประเทศขนาดเล็กในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : ศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนดารุสซาลามและติมอร์-เลสเต

Japan and the Small States in Southeast Asia: A Comparative Study of Japan - Brunei Darussalam and Japan - Timor-Leste Relations

นภดล ชาติประเสริฐ[1]
Nophadol Chartprasert[1]

[1]คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
[1]Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

ผู้เขียนหลัก:
นภดล ชาติประเสริฐ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
E-mail: chartprasert@hotmail.com

Received: 10 May 2022 **Revised:** 10 June 2022 **Accepted:** 13 June 2022

บทคัดย่อ

ในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจ ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในหลากหลายมิติกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ จำนวน 11 ประเทศในภูมิภาคนี้ก็มีความแตกต่างกันอันเป็นผลมาจากปัจจัยในลักษณะต่างๆ ทั้งที่วัดประเมินได้และวัดประเมินไม่ได้ในมิติที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ ในฐานะที่เป็นบรูไนดารุสซาลามและติมอร์-เลสเตเป็นประเทศขนาดเล็ก ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศดังกล่าวกับญี่ปุ่นแม้ว่าเป็นไปด้วยดีแต่ก็ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์มากนัก โดยภาพรวมแล้วความสัมพันธ์มีลักษณะร่วมกันในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจกับประเทศขนาดเล็ก ส่วนในด้านความแตกต่างนั้นมีหลายประการที่สำคัญได้แก่ บทบาทของญี่ปุ่นในการรุกรานและปกครองทั้งสองประเทศดังกล่าวในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และนโยบายของญี่ปุ่นในบริบทที่สัมพันธ์กับประเทศที่มีบทบาทหลักในระดับภูมิภาคซึ่งเกี่ยวข้องทั้งในทางตรงและทางอ้อมกับนโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อบรูไนดารุสซาลามและติมอร์-เลสเต

คำสำคัญ: ญี่ปุ่น, บรูไนดารุสซาลาม, ติมอร์-เลสเต, มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ, นโยบายต่างประเทศของประเทศขนาดเล็ก

Abstract

As a major power, Japan has been extensively and intensively developed its relationship with Southeast Asian countries. However, the levels of engagement between Japan and those countries present as diverse. That depends upon the quality of tangible and intangible powers each of Southeast Asian countries substantially contributes to Japan's interests in the region.

Regarding the relationship with small states - Brunei Darussalam and Timor-Leste, although the common characteristics as cordial and comparatively minimal seem to be defined in Japan's foreign policy towards its relations with these countries, the distinctiveness is noticeably evident. The distinguishing features include the nature of World War II Japanese policy towards these countries, the nature of economic exchange during the post-war period, and the roles of other regional powers that have the impact on Japan relations with these two states.

Keywords: Japan, Brunei Darussalam, Timor-Leste, economic superpower, foreign policies of the small states.

1. บทนำ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ประเทศที่ถือได้ว่าเป็นประเทศขนาดเล็ก (Small State) ทั้งในมิติของขนาดพื้นที่ จำนวนประชากร ศักยภาพทางการทหาร พลังทางเศรษฐกิจ รวมทั้ง Soft Power อื่น ๆ นั้นมี 2 ประเทศ ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม[1] และติมอร์-เลสเต นอกจากเป็นประเทศเล็กดังกล่าวแล้วก็ยังถือได้ว่าเป็นประเทศเกิดใหม่ด้วยเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ บรูไนได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1984 (Chartprasert, 2005, p. 11) ส่วนติมอร์-เลสเตได้รับเอกราชใน ค.ศ. 2002 (Chartprasert, 2005, p. 44) เนื่องจากเป็นประเทศขนาดเล็กดังกล่าวทั้งสองประเทศจึงจำเป็นจะต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างรอบคอบระมัดระวังเพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ญี่ปุ่นนั้นเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในอดีต ในช่วงก่อนสมัยใหม่นั้นการติดต่อส่วนใหญ่เป็นการติดต่อทางด้านการค้าเป็นหลัก (Vandenbosch, 1958) เมื่อญี่ปุ่นเร่งรัดพัฒนาประเทศนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาจนกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นก็ได้ให้ความสนใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นทั้งในมิติของการเป็นตลาดและเป็นแหล่งทรัพยากร สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ญี่ปุ่นมีบทบาทอย่างก้าวกระโดดในภูมิภาคนี้เนื่องจากประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกต่าง ๆ อยู่ในสถานการณ์สงครามและไม่สามารถส่งสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็นหลายรายการมายังภูมิภาคนี้ได้ ในขณะที่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตสินค้าเหล่านั้นได้ส่งสินค้าเข้ามาขายในภูมิภาคนี้ทดแทนสินค้าจากประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่ขาดแคลน (National Graduate Institute for Policy Studies: GRIPS, 2022)

แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมีอาณานิคมอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้กลับมาปกครองและมีบทบาททางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้อีกครั้งหนึ่งซึ่งทำให้บทบาทของญี่ปุ่นลดลง อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นก็ยังพยายามที่จะคงบทบาททางด้านการเมืองและเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้อยู่ในระดับหนึ่ง บทบาทดังกล่าวได้เพิ่มมากในช่วงต้นทศวรรษ 1940 และได้ขยายอำนาจไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างเต็มรูปแบบนับตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 เป็นต้นมา

เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ได้ลดลงเป็นอย่างมาก การติดต่อช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อญี่ปุ่นสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างอิสระนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา และมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950 ญี่ปุ่นก็ได้ค่อย ๆ กลับเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งหนึ่งซึ่งในช่วงนี้เป็นการเน้นที่บทบาททางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก (Suehiro, 1999, pp. 85-105)

---

[1]ในบทความนี้จะเรียก “บรูไนดารุสซาลาม” ว่า “บรูไน” ตามที่ใช้กันในเอกสารทั่วไป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศขนาดเล็กในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ บรูไนและติมอร์-เลสเตซึ่งประเทศทั้งสองมีความสำคัญไม่มากนักต่อญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจรวมทั้งในทางด้านความมั่นคงเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและเห็นถึงความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพรวม ญี่ปุ่นจึงพยายามมีบทบาทในระดับหนึ่งในประเทศทั้งสอง ในการนี้ ปัจจัยหลายประการทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและติมอร์-เลสเตมีลักษณะใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีปัจจัยหลายประการที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับทั้งสองประเทศดังกล่าวแตกต่างกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไน

ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 การหาแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมและการทหารมีความสำคัญมากต่อญี่ปุ่น บรูไนนั้นมีความสำคัญในฐานะแหล่งน้ำมันที่สำคัญแหล่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ กองทัพญี่ปุ่นจึงใช้กำลังเข้ายึดครองบรูไนในช่วงปลาย ค.ศ. 1941 โดยที่อังกฤษไม่ได้ต่อต้านการรุกรานดังกล่าวเนื่องจากไม่ได้คาดคิดถึงการยกพลขึ้นบกที่บรูไนซึ่งไม่ใช่จุดยุทธศาสตร์สำคัญของญี่ปุ่น (Saunders, 1994, pp. 121-122)

ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงการปกครองของบรูไนใหม่โดยให้มีฐานะเป็นเขตการปกครองหนึ่งในบอร์เนียวเหนือ รวมทั้งใช้ระบบการบริหารแบบทหารซึ่งมีชาวญี่ปุ่นดำรงตำแหน่งสำคัญ รวมทั้งมีชาวบรูไนและชาวอังกฤษบางส่วนทำงานภายใต้การควบคุมดูแลของทหารญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการขยายอิทธิพลทางการเมืองและการทหารเป็นหลัก จึงไม่ได้สนใจการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของบรูไนมากนัก นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังได้นำภาษาญี่ปุ่นมาเผยแพร่และใช้ในราชการและโรงเรียน แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากขาดอุปกรณ์การสอนและเกิดการต่อต้านจากชาวบรูไน (de Vienne, 2015, p. 104; Saunders, 1994, pp. 121-123)

ในด้านเศรษฐกิจนั้น ญี่ปุ่นสนับสนุนการเกษตรของชาวบรูไนโดยเฉพาะการปลูกข้าวซึ่งบรูไนต้องมอบข้าวที่ผลิตได้บางส่วนให้ญี่ปุ่นรวมทั้งมีการค้าขายข้าวระหว่างกัน ส่วนด้านระบบเงินตรานั้นระบบเงินตราของอังกฤษถูกแทนที่ด้วยระบบเงินตราของญี่ปุ่น นอกจากนั้น ญี่ปุ่นก็ได้ปรับวิธีเก็บภาษีแบบใหม่ (Baka & Meesanthan, 2014, p. 61)

ฝ่ายพันธมิตรเริ่มตอบโต้ญี่ปุ่นในบรูไนเป็นครั้งแรกในช่วงปลาย ค.ศ. 1944 จนเกิดการโจมตีครั้งสำคัญจากการยกพลขึ้นบกในช่วงกลาง ค.ศ. 1945 ซึ่งฝ่ายพันธมิตรสามารถยึดบรูไนได้สำเร็จ (Saunders, 1994, p. 123) แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของบรูไนจะหยุดชะงักลงจากการครอบครองของญี่ปุ่น แต่แนวคิดชาตินิยมของชาวบรูไนกลับเข้มข้นขึ้น ในการนี้ ชาวบรูไนที่ทำงานใน

สำนักงานของรัฐที่ควบคุมโดยญี่ปุ่นได้นำความรู้ที่ได้จากการทำงานนี้มาพัฒนาประเทศในเวลาต่อมา นอกจากนั้น อังกฤษได้ฟื้นฟูการผลิตน้ำมันเมื่อกลับมาปกครองบรูไนซึ่งมีการดำเนินการผลิตน้ำมันโดยบริษัทร่วมทุนระหว่างทางการบรูไนและบริษัทรอยัลดัตช์เชลล์ (Asia 1985 Yearbook, 1984, p. 122)

แม้ว่าบทบาทของญี่ปุ่นจะหมดไปพร้อมกับการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เนื่องจากความต้องการสร้างความมั่นคงทางพลังงานเพื่อตอบสนองเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นจึงได้กลับมามีบทบาทอีกครั้งจากการนำเข้าน้ำมันจากบรูไน ในการนี้ ญี่ปุ่นได้เริ่มซื้อน้ำมันจากบรูไนตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1970 รวมถึงก๊าซธรรมชาติในเวลาต่อมาซึ่งทำให้ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับบรูไนมากขึ้น (Chartprasert, 2018, pp. 4-5)

หลังจากบรูไนได้รับเอกราชในช่วงกลางทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาญี่ปุ่นได้กลายเป็นผู้ซื้อน้ำมันและก๊าซธรรมชาติรายใหญ่ของบรูไนจากการซื้อปริมาณ 2 ใน 3 ของจำนวนการส่งออกน้ำมันและก๊าซธรรมชาติทั้งหมด แม้การผันผวนของราคาน้ำมันจะทำให้บริษัทญี่ปุ่นขาดทุนจากสัญญาซื้อน้ำมันระยะยาวอายุ 20 ปีกับรัฐบาลบรูไน แต่ญี่ปุ่นก็ได้ทำสัญญาซื้อขายต่อไปอีก 20 ปีซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีจากทางการบรูไนโดยมีการปรึกษาหารือกันถึงราคาที่เหมาะสม (Baka & Meesanthan, 2014, pp. 129-130)

การซื้อก๊าซธรรมชาตินั้นก็เกิดปัญหาในลักษณะเดียวกัน โดยญี่ปุ่นได้ทำสัญญาซื้อขายก๊าซธรรมชาติจากบรูไนในระยะยาวเพื่อการผลิตไฟฟ้าเช่นเดียวกับน้ำมัน แต่ก๊าซธรรมชาติสำหรับการผลิตไฟฟ้านั้นมีต้นทุนสูง จึงได้มีการเจรจาเพื่อทบทวนสัญญาการซื้อขายและปรับราคาก๊าซธรรมชาติซึ่งส่งผลให้บรูไนส่งออกก๊าซธรรมชาติไปยังญี่ปุ่นด้วยปริมาณที่มากขึ้นและสร้างรายได้ให้กับบรูไนอย่างต่อเนื่อง (Chartprasert, 2018, p. 5)

นอกจากความสัมพันธ์ในการซื้อขายพลังงานแล้ว บรูไนและญี่ปุ่นก็มีความสัมพันธ์ทางการเมืองและสังคมวัฒนธรรมที่ดีระหว่างกัน ในการนี้ ได้มีการร่วมประชุมและเดินทางเยือนระหว่างฝ่ายการเมืองและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่อง (Chartprasert, 2018, pp. 5-6) ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านนิติบัญญัตินั้น บรูไนและญี่ปุ่นได้ร่วมกันก่อตั้งสันนิบาตส่งเสริมมิตรภาพรัฐสภาญี่ปุ่น – บรูไน (Japan – Brunei Parliamentary Friendship Promotion League) ใน ค.ศ. 1983 ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรมนั้นก็ได้มีการก่อตั้งสมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น – บรูไน (Japan – Brunei Friendship Association) และสมาคมมิตรภาพบรูไน – ญี่ปุ่น (Brunei – Japan Friendship Association) ขึ้นในเวลาต่อมา นอกจากนั้น ได้มีการจ้างสถาปนิกชาวญี่ปุ่นมาออกแบบตึกที่สำคัญหลายแห่งในเมืองหลวงและการได้รับความนิยมของภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ของญี่ปุ่นจากชาวบรูไนก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่ดีระหว่างบรูไนและญี่ปุ่น (Chartprasert, 2018, pp. 5-6)

ส่วนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้น นอกจากการซื้อน้ำมันกับก๊าซธรรมชาติแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้ลงทุนในอุตสาหกรรมต่อเนื่องรวมถึงอุตสาหกรรมด้านพลังงานดังจะเห็นได้จากการลงทุนสร้างโรงกลั่นน้ำมันและโรงไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ในบรูไน (Oishi, 2016, p. 69) นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังเป็นผู้นำเข้าสินค้าอุตสาหกรรม เช่น ยานพาหนะและเครื่องใช้ไฟฟ้ารายใหญ่ที่สุดของบรูไน (Thambipillai, 2012, pp. 92-94)

อย่างไรก็ตาม บทบาทที่เพิ่มขึ้นของจีนและเกาหลีใต้ส่งผลต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเนื่องจากบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เคยโดดเด่นในบรูไนเริ่มลดลงโดยเปรียบเทียบ อีกทั้งการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาทำให้ญี่ปุ่นมีข้อจำกัดมากขึ้นในการใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นก็ได้พยายามเพิ่มบทบาททางเศรษฐกิจผ่านกรอบความร่วมมือต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการลงนามข้อตกลงการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างบรูไนกับญี่ปุ่นใน ค.ศ. 2007 และการพัฒนาความสัมพันธ์กับบรูไนภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ของอาเซียน (Chartprasert, 2018, pp. 9-10)

ในการนี้ ญี่ปุ่นได้พยายามพัฒนาความสัมพันธ์กับบรูไนมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา เช่น การหารือถึงการเปิดเที่ยวบินตรงระหว่างบรูไนกับญี่ปุ่นและการพัฒนาความตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement - TPP) ที่บรูไนและญี่ปุ่นเข้าเป็นสมาชิก (Parmaeswaran, 2018b)

นอกจากบทบาททางเศรษฐกิจแล้ว ญี่ปุ่นได้เพิ่มบทบาททางด้านความมั่นคงมากขึ้น ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้พัฒนาความร่วมมือระหว่างกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเล (Japan Maritime Self-Defense Force - JMSDF) กับกองทัพบรูไนอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงความร่วมมือทางวิชาการ การช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม การบรรเทาภัยพิบัติ และการช่วยเหลือผู้ประสบภัยในสถานการณ์ต่าง ๆ ในการนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้เยือนบรูไนเพื่อหารือความร่วมมือด้านความมั่นคงในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2018 การเยือนดังกล่าวนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการแวะเทียบท่าเรือพาณิชย์ของเรือฝึกรบญี่ปุ่น ในการนี้กองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลของญี่ปุ่นได้ทำกิจกรรมที่หลากหลายร่วมกับชาวบรูไนซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองประเทศ ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและบรูไนในช่วงก่อนหน้านี้จะเห็นได้ชัดว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากการเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นหลักสู่ความร่วมมือทางด้านความมั่นคงที่เน้นไปที่ภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (Non Traditional Threats) เช่น การช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม การบรรเทาภัยพิบัติ และการช่วยเหลือผู้ประสบภัยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว (Parmaeswaran, 2018a ; Parmaeswaran, 2018b)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเต

โปรตุเกสได้ขยายอำนาจเข้ายึดครองด้านตะวันออกของเกาะติมอร์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และมีผลทำให้เกาะติมอร์กลายเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายการค้าของโปรตุเกสในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดเวลาหลายศตวรรษชาวพื้นเมืองได้ต่อสู้เป็นระยะ ๆ เพื่อจะเป็นอิสระจากอำนาจของโปรตุเกสแต่ก็ถูกปราบปราม (Chartprasert, 2005, pp. 40-41)

ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักในการติดต่อค้าขายกับชุมชนในเกาะติมอร์ เนื่องจากเกาะติมอร์นับว่าเป็นเกาะที่อยู่ห่างไกลจากญี่ปุ่นและไม่ได้อยู่ในเส้นทางการค้าขายหลักของญี่ปุ่นในสมัยโบราณ ญี่ปุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับเกาะติมอร์อย่างจริงจังในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากญี่ปุ่นต้องการยึดเกาะติมอร์เพื่อเป็นฐานในการรุกเข้าสู่ทวีปออสเตรเลีย ในช่วง ค.ศ. 1942 นั้น เกาะติมอร์ถูกปกครองด้วยชาติตะวันตก 2 ชาติ ได้แก่ เนเธอร์แลนด์และโปรตุเกส โดยโปรตุเกสปกครองทางฝั่งตะวันออกของเกาะและเนเธอร์แลนด์ปกครองทางฝั่งตะวันตกของเกาะ การที่ญี่ปุ่นได้เข้าสู่สงครามในปลาย ค.ศ. 1941 และเข้ารุกรานหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ทำให้เนเธอร์แลนด์กับญี่ปุ่นอยู่ในสถานะสงครามต่อกัน (Gorjão, 2002, p. 755)

สำหรับเกาะติมอร์นั้น เนเธอร์แลนด์ได้ร่วมมือกับประเทศพันธมิตร คือ ออสเตรเลียและสหราชอาณาจักรในการปกป้องดินแดนติมอร์ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นเขตปกครองของเนเธอร์แลนด์ สำหรับติมอร์ฝั่งตะวันออกนั้น เนื่องจากโปรตุเกสได้ประกาศความเป็นกลางในความขัดแย้งระหว่างสองขั้วในสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งมีข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและการทหาร โปรตุเกสจึงไม่ได้เตรียมพร้อมทางทหารมากนักที่จะป้องกันติมอร์ตะวันออก (University of Coimbra, 2022)

ท่าทีดังกล่าวของโปรตุเกสในติมอร์ตะวันออกสร้างความวิตกให้กับฝ่ายปกครองและกองกำลังทหารของฝ่ายพันธมิตรในติมอร์ตะวันตกเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเกรงว่าญี่ปุ่นอาจจะรุกเข้ายึดติมอร์ฝั่งตะวันออกและเข้าโจมตีฝั่งตะวันตกทางภาคพื้นดินซึ่งจะทำให้การป้องกันเป็นไปได้อย่างยากลำบาก ด้วยเหตุนี้ กองกำลังของฝ่ายพันธมิตรในติมอร์ตะวันตกจึงเคลื่อนกำลังเข้ายึดพื้นที่ในติมอร์ตะวันออกซึ่งโปรตุเกสก็ไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะต้านทานได้ ในการนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นกลางของโปรตุเกส ผู้ว่าราชการของโปรตุเกสในติมอร์ตะวันออกจึงประกาศว่าตนเองอยู่ในสถานะเชลยสงครามเพื่อแสดงว่าไม่ได้ร่วมมือกับฝ่ายพันธมิตรในภารกิจดังกล่าว (University of Coimbra, 2022)

ในช่วงต้น ค.ศ. 1942 เมื่อญี่ปุ่นสามารถยึดครองหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ได้อย่างมั่นคงในระดับหนึ่งแล้วก็ได้รวบรวมกำลังเข้าโจมตีเกาะติมอร์ กำลังทหารญี่ปุ่นซึ่งมีจำนวนมากกว่าฝ่ายพันธมิตรรวมทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ที่มีพร้อมมากกว่าทำให้ฝ่ายพันธมิตรไม่สามารถต้านทานกองกำลังของญี่ปุ่นได้ ทหารจำนวนหนึ่งยอมจำนนและถูกจับเป็นเชลยสงคราม ในขณะที่จำนวนหนึ่งต้องถอยร่นและเคลื่อนย้ายกำลังกลับไปตั้งมั่นในออสเตรเลีย คงเหลือแต่กำลังคอมมานโด

จำนวนไม่มากนักทำการเคลื่อนไหวสู้รบอยู่ในเขตป่าเขาซึ่งยากต่อการเข้าโจมตีและทำสงครามกองโจรต่อต้านญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง การต่อต้านดังกล่าวดำรงอยู่เป็นเวลาร่วม 1 ปี จนในที่สุดญี่ปุ่นได้เสริมกำลังจนกองกำลังของพันธมิตรดังกล่าวเห็นว่าไม่มีประโยชน์ในการต้านทานญี่ปุ่นในเกาะติมอร์และได้ถอนกำลังคอมมานโดดังกล่าวกลับไปยังออสเตรเลีย (Australian Government, Department of Veterans' Affairs, 2020)

การสู้รบที่ยืดเยื้อดังกล่าวรวมทั้งการปกครองของญี่ปุ่นตั้งแต่ต้น ค.ศ. 1942 จนถึงช่วงที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามในช่วงกลาง ค.ศ. 1945 ได้ก่อให้เกิดความสูญเสียในเกาะติมอร์ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกเป็นอย่างมาก คาดการณ์กันว่ามีผู้เสียชีวิตหลายหมื่นคนทั้งจากการสู้รบในช่วงต้น ทั้งจากการต่อต้านญี่ปุ่นและการถูกปราบปราม รวมทั้งจากความอดอยากในช่วงสงคราม เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรบนเกาะติมอร์แล้วถือว่าเป็นความสูญเสียที่สูงมาก เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายพันธมิตรก็ได้เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในติมอร์ฝั่งตะวันตกและเมื่อเกิดสาธารณรัฐอินโดนีเซียขึ้นติมอร์ฝั่งตะวันตกก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ส่วนติมอร์ฝั่งตะวันออกนั้นโปรตุเกสก็ได้เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นและได้ยึดครองติมอร์ตะวันออกต่อไปดังเช่นที่ปกครองมาก่อนในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (Chartprasert, 2005, p. 41)

ในช่วง 3 ทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับติมอร์ตะวันออกมากนักเนื่องจากว่าเป็นดินแดนที่ห่างไกลและไม่มีผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจใด ๆ กับญี่ปุ่นโดยตรง อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นมีความจำเป็นต้องแสดงท่าทีทางการทูตที่ชัดเจนมากขึ้นเกี่ยวกับติมอร์ตะวันออกในช่วงกลางทศวรรษ 1970 เมื่ออินโดนีเซียได้ใช้กำลังผนวกติมอร์ตะวันออกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซีย ในการนี้ ชาวติมอร์ตะวันออกได้ทำการต่อต้านการผนวกดังกล่าวอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง โปรตุเกสเองและประเทศตะวันตกจำนวนมากก็ไม่ได้รับรองการยึดครองดังกล่าว (Gorjão, 2002, pp. 755-759)

การที่ญี่ปุ่นมีผลประโยชน์อย่างมากทางเศรษฐกิจทั้งด้านการค้าและการลงทุนในอินโดนีเซียนั้นทำให้ญี่ปุ่นให้น้ำหนักผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับอินโดนีเซียค่อนข้างมาก ด้วยเหตุนี้ เมื่ออินโดนีเซียใช้กำลังเข้าผนวกติมอร์ตะวันออกเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซียและต่อมาที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มีมติประณามการกระทำของอินโดนีเซียอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปีนั้น ญี่ปุ่นได้ลงคะแนนในฐานะเสียงส่วนน้อยโดยไม่เห็นด้วยกับการประณามอินโดนีเซีย นอกจากนั้น ญี่ปุ่นก็ยังคงให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจทั้งในรูปเงินกู้และเงินให้เปล่าแก่อินโดนีเซียต่อไป[2] (Gorjão, 2002, 755-759)

[2] ในช่วงดังกล่าวอินโดนีเซียถือว่าเป็นผู้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่นรายสำคัญในระดับต้นๆ เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอินโดนีเซียขึ้นในปลายทศวรรษ 1990 ซึ่งมีผลทำให้ประธานาธิบดีซูฮาร์โต (Suharto) หมดอำนาจลง ประธานาธิบดีบาคารุดดิน ยูซุฟ ฮาบีบี (Bacharuddin Jusuf Habibie) ซึ่งขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทนได้มีท่าทีที่เปลี่ยนไปเกี่ยวกับติมอร์ตะวันออก โดยสนับสนุนให้มีการลงประชามติเกี่ยวกับอนาคตของติมอร์ตะวันออก ในการนี้ ญี่ปุ่นได้แสดงท่าทีสนับสนุนต่อภารกิจดังกล่าวโดยได้ส่งบุคลากรจำนวนหนึ่งและให้เงินสนับสนุนต่อปฏิบัติการขององค์การสหประชาชาติ ในที่สุดชาวติมอร์ตะวันออกได้แสดงออกโดยประชามติอย่างเด่นชัดว่าต้องการได้รับเอกราชแทนที่จะเป็นเขตปกครองตนเองและเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม ได้เกิดความรุนแรงขึ้นหลังจากการลงประชามติ โดยการที่กองกำลังติดอาวุธซึ่งไม่สนับสนุนการแยกติมอร์ตะวันออกเป็นเอกราชได้โจมตีชาวติมอร์ตะวันออกจนเกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ความรุนแรงดังกล่าวทำให้มีการจัดตั้งกองกำลังนานาชาติเข้าไปรักษาความสงบ ญี่ปุ่นซึ่งมีข้อกำจัดตามกฎหมายไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะส่งกองกำลังเข้าไปร่วมปฏิบัติการภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวได้ แต่ก็ได้ให้เงินสนับสนุนกับปฏิบัติการดังกล่าวเป็นเงินจำนวนมากเนื่องจากหลายประเทศที่พร้อมจะเข้าไปปฏิบัติการไม่มีความพร้อมทางด้านการเงินซึ่งถือว่าเป็นการช่วยสนับสนุนการรักษาความสงบในอีกมิติหนึ่ง[3] (Gorjão, 2002, pp. 759-765)

เมื่อติมอร์ตะวันออกได้รับเอกราชใน ค.ศ. 2002 นั้น ญี่ปุ่นก็ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับติมอร์ตะวันออกในปีเดียวกัน ในการนี้ ญี่ปุ่นได้เปิดสถานทูตในกรุงดิลี (Dili) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อติมอร์ตะวันออกเนื่องจากสถานทูตของญี่ปุ่นนั้นเป็นหนึ่งในสถานทูตไม่กี่แห่งที่มีอยู่ในติมอร์ตะวันออกในช่วงดังกล่าว[4] ดังนั้นการเปิดสถานทูตจึงถือว่าเป็นการให้ความสำคัญที่เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง

ในด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้น การค้าระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเต[5] มีมูลค่าไม่มากนักแม้ว่าติมอร์-เลสเตจะส่งน้ำมันจำนวนหนึ่งไปยังญี่ปุ่นแต่ก็มีจำนวนน้อยมากจนไม่มีนัยสำคัญในทางเศรษฐกิจ (OEC, 2022) แต่ญี่ปุ่นก็ถือได้ว่าเป็นประเทศสำคัญที่ได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการแก่ติมอร์-เลสเต ทั้งในรูปแบบการให้เปล่า เงินกู้ระยะยาว และความร่วมมือทางวิชาการ (JICA, Timor-Leste, 2022) ในการนี้ ได้มีการเดินทางเยี่ยมเยือนกันอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ที่ดำรงตำแหน่ง

---

[3] นอกจากให้การสนับสนุนทางการเงินแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้ส่งกำลังตำรวจเข้าร่วมปฏิบัติการด้วย ในช่วง ค.ศ. 2002 – 2004 เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งในติมอร์-เลสเตโดยการใช้กำลังยุติลง ญี่ปุ่นได้ส่งเจ้าหน้าที่จากกองกำลังป้องกันตนเองจำนวนหนึ่งเข้าร่วมปฏิบัติการรักษาความสงบในกรอบขององค์การสหประชาชาติ

[4] จนถึงปัจจุบันมีสถานทูตในติมอร์-เลสเตเพียง 17 แห่งเท่านั้น ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Embassy Pages, 2022

[5] หลังจากได้รับเอกราชในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2002 ในเดือนกันยายนปีเดียวกันได้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “ติมอร์ตะวันออก” เป็น “ติมอร์-เลสเต” ในบทความนี้ จะเรียกชื่อประเทศดังกล่าวสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่กล่าวถึง ในการนี้ จะใช้คำว่า “ติมอร์-เลสเต” เมื่อกล่าวถึงในภาพรวมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในทั้งสองช่วงเวลา

สำคัญทางการเมืองและผู้บริหารจากหน่วยงานของทั้งสองประเทศ (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022)

สำหรับฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ในระดับหัวหน้าคณะรัฐบาลนั้น นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น จุนอิชิโร โคะอิซุมิ (Junichiro Koizumi) ได้เดินทางไปเยือนติมอร์ตะวันออกในเดือนเมษายน ค.ศ. 2002 ส่วนในระดับรัฐมนตรีนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่สำคัญของญี่ปุ่นหลายคนก็ได้เดินทางมาเยือนติมอร์-เลสเต เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โยเฮะอิ โคโนะ (Yohei Kono) ได้เดินทางมาเยือนติมอร์ตะวันออกในเดือนเมษายน ค.ศ. 2000 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของญี่ปุ่น เก็น นะคะทะนิ (Gen Nakatani) ได้เดินทางมาเยือนติมอร์-เลสเต ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2016 ส่วนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ทะโร โคโนะ (Taro Kono) ก็ได้เดินทางมาเยือนติมอร์-เลสเต ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2018 (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022)

นอกจากฝ่ายบริหารแล้วฝ่ายนิติบัญญัติของญี่ปุ่นก็ได้ส่งผู้แทนมาเยือนเพื่อส่งเสริมความร่วมมือกับรัฐสภาของติมอร์-เลสเตเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่ามีการเดินทางเยือนติมอร์-เลสเตของผู้แทนรัฐสภาญี่ปุ่น เช่น ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2008 ประธานวุฒิสภาของญี่ปุ่น ซัทสึกิ เอะดะ (Satsuki Eda) ได้เดินทางมาเยือนติมอร์-เลสเต นอกจากนั้นก็ได้มีผู้แทนจากรัฐสภาเดินทางมาเยือนติมอร์-เลสเตเป็นระยะ ๆ (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022)

สำหรับฝ่ายติมอร์-เลสเตนั้นก็ได้มีผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและจากหน่วยงานสำคัญของรัฐเดินทางมาเยือนญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ก่อนติมอร์ตะวันออกจะได้รับเอกราชจนถึงระยะหลังจากได้รับเอกราช ดังจะเห็นได้ว่าซานานา กุสเมา (Xanana Gusmão) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของติมอร์ตะวันออกได้เดินทางไปญี่ปุ่นในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1999 และมกราคม ค.ศ. 2002 ต่อมาเมื่อได้รับเอกราชแล้วซานานา กุสเมาในฐานะประธานาธิบดีคนแรกของประเทศก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2002 และได้เดินทางไปญี่ปุ่นอีกในฐานะประธานาธิบดีในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2004 และเดือนธันวาคม ค.ศ. 2004 ส่วนประธานาธิบดีโฮเซ รามอส ฮอร์ตา (José Ramos-Horta) ก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2010 และก็เดินทางเยือนญี่ปุ่นอีกครั้งในเดือนมกราคม ค.ศ. 2012 (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022)

ส่วนประธานาธิบดีทาอูร์ มาตัน รูอัค (Taur Matan Ruak) ก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2016 ซึ่งก็ถือว่าเป็นการเดินทางเยือนครั้งล่าสุดของผู้นำติมอร์-เลสเต ส่วนผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นบ่อยครั้งเช่นกัน กล่าวคือนายกรัฐมนตรีมารี อัลกาติรี (Mari Alkatiri) ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2006 ส่วนซานานา กุสเมา ซึ่งกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากเคยดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีมาแล้วก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในฐานะ

นายกรัฐมนตรีในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2009 และเดือนมีนาคม ค.ศ. 2012 สำหรับโฮเซ รามอส-ฮอร์ตา นั้นก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นหลังจากพ้นจากวาระการเป็นประธานาธิบดีไปแล้วในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2015[6] (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022)

สำหรับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแบบให้เปล่านั้น นับตั้งแต่ ค.ศ. 2002 เมื่อติมอร์-เลสเตได้รับเอกราชจนถึง ค.ศ. 2017 ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือติมอร์-เลสเตรวมกันทั้งสิ้นเป็นมูลค่าประมาณ 40,400 ล้านเยน ส่วนความช่วยเหลือทางวิชาการนั้นได้ให้ความช่วยเหลือเป็นมูลค่าประมาณ 15,600 ล้านเยนในช่วง ค.ศ. 2002 ถึง ค.ศ. 2017 (Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan - Timor-leste Relations, 2022) นอกจากนั้นเมื่อเกิดโรคโควิด-19 ระบาดอย่างรุนแรงโดยทั่วไปซึ่งรวมถึงในติมอร์-เลสเตด้วยนั้น ทางการญี่ปุ่นก็ได้ร่วมมือกับองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) ในการสนับสนุนอุปกรณ์เกี่ยวกับการเก็บรักษาวัคซีนในอุณหภูมิต่ำซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาศักยภาพทางด้านสาธารณสุขให้กับติมอร์-เลสเต (UNICEF, Timor-Leste, 2022) ในด้านความมั่นคงนั้น แม้จะไม่ได้มีความร่วมมือมากนักแต่ทั้งสองประเทศก็ได้ร่วมกันแสดงท่าทีที่สอดคล้องกันต่อบทบาทของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในมหาสมุทรแปซิฟิกฝั่งตะวันตก (The Japan Times, 2016)

การที่พลวัตของความสัมพันธ์ในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2010 เป็นต้นมาอันเป็นผลมาจากความขัดแย้งและการแข่งขันที่เข้มข้นขึ้นระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรกับสหรัฐอเมริการ่วมทั้งมีความขัดแย้งและแข่งขันกับจีนจึงเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับพลวัตดังกล่าวนี้ด้วยทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการนี้ บริบทดังกล่าวได้ส่งผลให้ญี่ปุ่นปรับนโยบายต่างประเทศต่อประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศขนาดเล็กในภูมิภาคอย่างบรูไนและติมอร์-เลสเตจะไม่ได้มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นในลำดับต้น ๆ ทั้งในมิติด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตก็ได้ถูกผนวกรวมไปในภาพรวมของการกำหนดนโยบายของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกนี้ด้วยซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นพยายามเข้าไปมีบทบาทที่หลากหลายมากขึ้นทั้งในบรูไนและติมอร์-เลสเต

[6] โฮเซ รามอส-ฮอร์ตา ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและความร่วมมือก่อนที่จะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีก็ได้เดินทางไปญี่ปุ่นหลายครั้ง

4. เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและติมอร์-เลสเต

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศขนาดเล็กทั้งสองประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ บรูไนและติมอร์-เลสเตแล้วจะเห็นได้ว่ามีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง ในแง่ความเหมือนนั้น มีสามประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ประเทศทั้งสองเคยถูกญี่ปุ่นรุกรานในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรงระหว่างกองกำลังของจักรวรรดินิยมซึ่งปกครองดินแดนดังกล่าวอยู่กับกองทัพญี่ปุ่นซึ่งบุกเข้ามาซึ่งในที่สุดญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการยึดครองดินแดนทั้งสองแห่งและหมดอำนาจลงเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามในช่วงกลาง ค.ศ. 1945

ในประการที่สองนั้นจะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสำคัญในอันดับต้น ๆ ในประเด็นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับทั้งสองประเทศ การดำเนินนโยบายต่อทั้งสองประเทศนั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นการปรับไปตามแนวนโยบายของญี่ปุ่นต่อมิตรประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคเป็นหลัก ในกรณีของบรูไนนั้น การสถาปนาความสัมพันธ์และการดำเนินความสัมพันธ์ในเวลาต่อมานั้นเป็นไปตามแนวทางของญี่ปุ่นซึ่งมีต่ออาเซียนซึ่งก็ประยุกต์ใช้กับบรูไนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียนด้วย (Chartprasert, 2018, pp. 10-11) สำหรับในกรณีของติมอร์-เลสเตนั้น ญี่ปุ่นก็ได้ดำเนินการไปในบริบทของความสัมพันธ์กับประเทศที่มีบทบาทสำคัญในบริเวณดังกล่าว ได้แก่ อินโดนีเซียและออสเตรเลีย ซึ่งมีจุดยืน มุมมอง และประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับติมอร์-เลสเตที่ต่างกัน ดังนั้น การดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อติมอร์-เลสเตจึงเป็นไปอย่างระมัดระวังโดยคำนึงถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินโดนีเซียและออสเตรเลียควบคู่กันไปด้วย (Leach, 2019; The Jakarta Post, 2019)

ในประการที่สามนั้น แม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่ได้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทั้งในบรูไนและติมอร์-เลสเต แต่การที่จีนมีบทบาทเพิ่มขึ้นในดินแดนดังกล่าวซึ่งอาจส่งผลกระทบกระเทือนในระดับหนึ่งต่อยุทธศาสตร์ในภาพรวมของญี่ปุ่นและพันธมิตรของญี่ปุ่นในอาณาบริเวณอินโด-แปซิฟิก ก็ทำให้ญี่ปุ่นต้องเข้าไปมีบทบาทในการถ่วงดุลกับบทบาทของที่จีนที่เพิ่มขึ้นในสองดินแดนดังกล่าวด้วย[7]

สำหรับความแตกต่างนั้นมีหลายประการ ในประการแรกนั้น ในช่วงก่อนสมัยใหม่ กองเรือสินค้าของญี่ปุ่นซึ่งเดินทางค้าขายอยู่ในบริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกฝั่งตะวันตกได้ทำการติดต่อกับอาณาจักรซึ่งเป็นต้นกำเนิดของบรูไนในปัจจุบันอยู่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากว่าอาณาจักรดังกล่าวตั้งอยู่ในเส้นทางเดินเรือและเป็นเมืองท่าสำคัญในน่านน้ำบริเวณนี้[8] ส่วนดินแดนที่เป็นติมอร์ตะวันออกซึ่งเป็นประเทศติมอร์-เลสเตในปัจจุบันนั้นค่อนข้างอยู่นอกเส้นทางการค้าหลักดังกล่าว ดังนั้นการติดต่อค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับดินแดนดังกล่าวจึงมีอยู่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับบรูไน

[7] จีนเพิ่มบทบาทในอาณาบริเวณแปซิฟิกตอนใต้อย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ในการนี้ ประเทศขนาดเล็กหลายประเทศรวมถึงติมอร์-เลสเตมักใช้ประโยชน์จากบทบาทของจีนในการถ่วงดุลกับประเทศใหญ่อื่น ๆ เช่น ในกรณีการสร้างท่อก๊าซธรรมชาติเชื่อมต่อมายังชายฝั่งติมอร์-เลสเต ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน (“Timor-Leste’s Costly Oil and Gas Ambitions Grind to a Halt”, The Diplomat, Hutt, 2020)

[8] แม้ว่าจะลดความสำคัญลงไปนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็ตาม

ส่วนความแตกต่างประการที่สองนั้นได้แก่ความแตกต่างในแง่ความสูญเสียในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองบรูไนและติมอร์ตะวันออกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในการสู้รบในบรูไนนั้น ชนชาวพื้นเมืองไม่ได้มีส่วนร่วมมากนักและในช่วงที่ญี่ปุ่นยึดครองก็ไม่ได้กระทำการที่รุนแรงกับชาวพื้นเมืองมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับการรุกรานติมอร์ตะวันออกซึ่งมีการสู้รบต่อเนื่องยาวนานและมีชาวพื้นเมืองที่เสียชีวิตจำนวนมากทั้งจากการสู้รบและภัยพิบัติอื่น ๆ ที่เกิดจากสงคราม ความแตกต่างดังกล่าวทำให้ไม่เกิดปัญหาประวัติศาสตร์บาดแผลที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไน ต่างจากกรณีติมอร์-เลสเตที่ญี่ปุ่นได้สร้างประวัติศาสตร์บาดแผลไว้ซึ่งความทรงจำสาธารณะดังกล่าวมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตในเวลาต่อมา

ในประการที่สามนั้น การได้รับเอกราชของบรูไนเป็นไปอย่างสันติตามความตกลงระหว่างสหราชอาณาจักรกับบรูไนทำให้ญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องแสดงท่าทีอย่างมีนัยสำคัญใด ๆ ในขบวนการที่นำไปสู่การได้รับเอกราชต่างกับกรณีติมอร์ตะวันออกซึ่งมีการต่อสู้อย่างรุนแรงและมีความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 จนกระทั่งได้รับเอกราชในต้นทศวรรษ 2000 ซึ่งประชาคมโลกได้เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างซับซ้อนในกระบวนการดังกล่าว ในการนี้ ญี่ปุ่นก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในความขัดแย้งดังกล่าวทั้งในกรณีการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นเอกราชจากโปรตุเกส ทั้งในกรณีที่อินโดนีเซียเข้ายึดครองผนวกติมอร์ตะวันออกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซีย ตลอดจนการเข้าไปรักษาสันติภาพและเตรียมการเพื่อการเป็นเอกราชของติมอร์ตะวันออก ทำให้ญี่ปุ่นเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างค่อนข้างซับซ้อนในดินแดนดังกล่าวตั้งแต่ต้น ในการนี้ การที่ญี่ปุ่นมีท่าทีสนับสนุนอินโดนีเซียในการผนวกติมอร์ตะวันออกได้ซ้ำเติมให้ประวัติศาสตร์บาดแผลซึ่งมีมาก่อนแล้วรุนแรงขึ้น ด้วยเหตุนี้ การกำหนดท่าทีของญี่ปุ่นต่อติมอร์-เลสเตจึงมีลักษณะที่ต้องระมัดระวังเนื่องจากมีประเด็นที่ละเอียดอ่อนหลายประเด็นเมื่อเทียบกับกรณีของบรูไน

ความแตกต่างที่สำคัญประการที่สี่ได้แก่ การดำเนินนโยบายและการมีบทบาทในกรอบความสัมพันธ์แบบพหุภาคีซึ่งญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์โดยรวมค่อนข้างดีกับอาเซียน ด้วยเหตุนี้ การดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อบรูไนโดยทั่วไปจึงเป็นการดำเนินนโยบายโดยคำนึงถึงกรอบความร่วมมือกับอาเซียนเป็นหลัก ในขณะที่บรูไนเองก็ดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อญี่ปุ่นอย่างระมัดระวังโดยคำนึงถึงความร่วมมือกับเพื่อนบ้านในอาเซียน ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นต่อบรูไนจึงค่อนข้างมีรูปแบบอย่างชัดเจน (Chartprasert, 2018, pp. 10-11) ในขณะที่ติมอร์-เลสเตนั้นไม่ได้มีบทบาทในกรอบความร่วมมือพหุภาคีที่ชัดเจนนักในมิติที่สำคัญกับญี่ปุ่น[9] และยังดำรงอยู่ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างประเทศใหญ่สองประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซียและออสเตรเลีย ด้วยเหตุนี้ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อติมอร์-เลสเตจึงเป็นไปอย่างระมัดระวังโดยคำนึงถึงบริบทดังกล่าว

[9] ติมอร์-เลสเตเข้าร่วมในกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศที่หลากหลาย แต่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญในกรอบความร่วมมือดังกล่าว

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้นก็นับได้ว่าเป็นความแตกต่างที่สำคัญ แม้ว่าเศรษฐกิจของบรูไนจะเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ได้มีขนาดใหญ่แต่ก็เป็นประเทศที่มีความมั่งคั่งและมีสินค้าออกที่สำคัญได้แก่ น้ำมันและก๊าซธรรมชาติซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดโลกรวมทั้งญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ การค้ากับญี่ปุ่นจึงค่อนข้างมีความต่อเนื่องและมีทิศทางที่ชัดเจน ในการนี้ ญี่ปุ่นได้ซื้อผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมจากบรูไนและส่งสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งญี่ปุ่นมีความชำนาญในการผลิตให้กับบรูไนอย่างต่อเนื่อง (Chartprasert, 2018, pp. 5-6) ส่วนกรณีติมอร์-เลสเตนั้นเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีขนาดเศรษฐกิจค่อนข้างเล็ก รวมทั้งไม่ได้มีสินค้าออกที่เป็นที่ต้องการของญี่ปุ่นมากนัก ด้วยเหตุนี้ ปริมาณการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตจึงมีจำกัด แต่เนื่องจากติมอร์-เลสเตอยู่ในฐานะประเทศที่กำลังเร่งรัดพัฒนา การให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการญี่ปุ่นกับจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้ การให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการจึงมีความสำคัญในการเป็นเสาหลักประการหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเต ซึ่งต่างกับกรณีบรูไนที่ไม่จำเป็นต้องเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับญี่ปุ่นเนื่องจากมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสามารถเข้าถึงเงินทุนและเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้มากกว่ากรณีของติมอร์-เลสเต[10]

5. ปัจจัยซึ่งมีผลต่อความเหมือนและความแตกต่างในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและติมอร์-เลสเต

เหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและติมอร์-เลสเตมีความเหมือนและมีความแตกต่างกันนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ ประการแรก ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพรวมเนื่องจากเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ เป็นตลาดขนาดใหญ่ และอยู่ในเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญของโลก แต่เนื่องจากทั้งสองประเทศเป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก ไม่ได้มีบทบาทมากนักต่อความมั่นคงและเสถียรภาพในมิติต่าง ๆ ของภูมิภาค ญี่ปุ่นจึงไม่ได้ให้น้ำหนักมากนักกับความสัมพันธ์กับประเทศทั้งสอง อย่างไรก็ตาม การที่บรูไนตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางการค้าที่สำคัญมาตั้งแต่ในอดีตทำให้บรูไนในฐานะเป็นอาณาจักรใหญ่ในอดีตมีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโบราณ ในขณะที่ติมอร์-เลสเตไม่ได้มีปัจจัยที่เอื้อต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว นอกจากนั้น การที่บรูไนล้อมรอบไปด้วยประเทศซึ่งเป็นสมาชิกอาเซียนและได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียนตั้งแต่ได้รับเอกราช ทำให้การดำเนินนโยบายของบรูไนในลักษณะที่สอดคล้องกับกรอบความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นเป็นไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แต่การที่ติมอร์-เลสเตตั้งอยู่ในจุดเชื่อมต่อระหว่างอาเซียนกับออสเตรเลียทำให้อยู่ในสถานะที่ต้องถ่วงดุลระหว่างขั้วอำนาจทั้งสองขั้วซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันใน

[10]แม้บรูไนจะมีประชากรน้อยกว่าติมอร์-เลสเต แต่ผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศของบรูไนสูงกว่าติมอร์-เลสเตมาก

มิติที่ค่อนข้างซับซ้อน ทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อติมอร์-เลสเตดำเนินไปอย่างระมัดระวังเมื่อคำนึงถึงบริบทดังกล่าว[11]

ด้านปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์นั้น แม้ว่าการที่ญี่ปุ่นเข้ารุกรานบรูไนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จะไม่มีบทบาทมากนักต่อนโยบายของญี่ปุ่นในช่วงหลังสงคราม แต่ในกรณีติมอร์-เลสเตนั้นญี่ปุ่นได้สร้างประวัติศาสตร์บาดแผลไว้ในระดับหนึ่ง นอกจากนั้น ความเป็นไปในดินแดนทั้งสองแห่งที่แตกต่างกันในช่วงหลังสงครามมีผลต่อรากฐานของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับดินแดนทั้งสองแห่ง ดังจะเห็นได้จากการได้รับเอกราชที่ค่อนข้างราบรื่นในกรณีของบรูไนกับการต่อสู้เพื่อให้ได้รับเอกราชผ่านเส้นทางที่ซับซ้อนและนองเลือดของติมอร์-เลสเตซึ่งญี่ปุ่นได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยในหลายช่วงเวลาทั้งในมิติที่ชาวติมอร์มองว่าเป็นคุณูปการและในมิติที่ถูกมองในด้านลบ ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์ดังกล่าวได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ญี่ปุ่นจำเป็นจะต้องคำนึงถึงเมื่อดำเนินความสัมพันธ์กับติมอร์-เลสเต

สำหรับปัจจัยทางด้านการเมืองภายในนั้น บรูไนมีการเมืองที่ปกครองโดยสุลต่านและราชวงศ์ที่ค่อนข้างมั่นคงสืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชและมีความสืบเนื่องมาในช่วงหลังได้รับเอกราช ทำให้มีนโยบายต่าง ๆ ที่ค่อนข้างต่อเนื่องในช่วงก่อนและหลังได้รับเอกราช ทำให้นโยบายต่างประเทศค่อนข้างมีแนวทางชัดเจนทั้งต่ออาเซียนและต่อประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ รวมทั้งต่อญี่ปุ่นด้วย (Chartprasert, 2009, pp. 410-413, 457-458) ต่างกับกรณีติมอร์-เลสเตซึ่งมีความผันผวนทางการเมืองสูง ผู้นำทางการเมืองหลังได้รับเอกราชหลายคนก็เป็นผู้นำการต่อสู้ในช่วงต่อสู้เพื่อเอกราชและเป็นนักการเมืองที่มีแนวคิดค่อนข้างสุดโต่งในหลายแง่มุม บุคคลเหล่านี้มีบทบาททางการเมืองสูงมาตั้งแต่ช่วงต่อสู้เพื่อเอกราช และเมื่อได้รับเอกราชแล้วหลายคนก็ได้มาเป็นผู้นำทางการเมืองซึ่งมีตำแหน่งสำคัญ เช่น ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ประสบการณ์ของคนเหล่านี้ประกอบกับการเป็นที่รู้จักในเวทีนานาชาติทำให้คนเหล่านี้ค่อนข้างมีบทบาทสูงในเวทีการเมืองโลกแม้ว่าจะเป็นผู้นำของประเทศขนาดเล็กก็ตาม ทำให้ติมอร์-เลสเตอยู่ในฐานะที่แสดงบทบาทได้หลากหลายในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งรวมถึงในการพัฒนาความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในบางกรณีติมอร์-เลสเตก็เป็นฝ่ายรุกในการดำเนินความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นรวมทั้งได้วิพากษ์วิจารณ์บทบาทของญี่ปุ่นในอดีตอย่างเปิดเผยผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ (Mayu, 2022)

สำหรับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจนั้น บรูไนมีสินค้าออกที่เป็นที่ต้องการของตลาดโลกและมีความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมจากญี่ปุ่นที่ชัดเจนทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็น

---

[11]แม้ว่าออสเตรเลียและอาเซียนจะมีความสัมพันธ์โดยรวมที่ดีต่อกัน แต่ในบางประเด็นเช่น ปัญหาพรมแดนในทะเลติมอร์ และบทบาทของติมอร์-เลสเตในระดับภูมิภาค ออสเตรเลียและอินโดนีเซียซึ่งเป็นสมาชิกของอาเซียนมีมุมมองและจุดยืนในบางประการที่แตกต่างกัน

ในลักษณะการแลกเปลี่ยนตามอุปสงค์และอุปทานและมีเสถียรภาพ (Chartprasert, 2018, pp. 5-6) ส่วนติมอร์-เลสเตค่อนข้างมีสินค้าออกที่เป็นสินค้าออกขั้นปฐมภูมิเป็นหลักและไม่ได้เป็นที่ต้องการของญี่ปุ่นมากนัก ในขณะเดียวกันก็ขาดเงินตราต่างประเทศในการนำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ การค้าระหว่างทั้งสองประเทศจึงไม่ได้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอและขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานในแต่ละปีเป็นหลัก (Cardoso, 2021) ภายใต้บริบทดังกล่าว ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการจึงได้กลายเป็นเสาหลักของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตซึ่งต่างกับกรณีบรูไนซึ่งไม่ได้มีมิติความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว

ส่วนปัจจัยทางด้านการทหารและความมั่นคงนั้น เนื่องจากทั้งสองประเทศไม่ได้อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในความขัดแย้งระหว่างประเทศมากนัก รวมทั้งญี่ปุ่นก็มีข้อจำกัดในด้านการแสดงบทบาทด้านนี้ ปัจจัยด้านนี้จึงเป็นปัจจัยที่ไม่มีความสำคัญมากนัก อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นก็ได้ร่วมมือกับบรูไนในระดับพื้นฐานที่เน้นการฝึกอบรมและความมั่นคงรูปแบบใหม่ (Chartprasert, 2018, p. 11) ส่วนในกรณีของติมอร์-เลสเตนั้น ญี่ปุ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในช่วงเปลี่ยนผ่านก่อนได้รับเอกราชโดยการส่งกองกำลังและบุคลากรเข้าไปเพื่อรักษาเสถียรภาพ (Fujishige, Uesugi & Honda, 2022) นอกจากนั้นญี่ปุ่นก็ยังได้มีบทบาทในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงในติมอร์-เลสเต (Embassy of Japan in Timor-Leste, 2022)

แม้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อทั้งความเหมือนและความแตกต่างในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและติมอร์-เลสเตจะมีหลายประการ แต่ปัจจัยที่มีผลค่อนข้างเด่นชัดได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ในทางเศรษฐกิจนั้นการที่ทั้งบรูไนและติมอร์-เลสเตเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจค่อนข้างเล็ก ดังนั้นจึงไม่ได้มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นมากนัก แต่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศที่แตกต่างกันมากส่งผลให้ทั้งบรูไนและติมอร์-เลสเตมีการพึ่งพาญี่ปุ่นแตกต่างกันซึ่งมีผลต่อการรับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในรูปแบบที่แตกต่างกัน ปัจจัยประการที่สอง ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าบรูไนและติมอร์-เลสเตจะเป็นประเทศขนาดเล็กที่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญมากนักในภูมิภาค และญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ทั้งสองประเทศมากนัก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงที่ตั้งในมิติของความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และที่ตั้งสัมพัทธ์ (Relative location) จะเห็นได้ว่าที่ตั้งของทั้งสองประเทศมีผลต่อการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อประเทศทั้งสอง ในการนี้ การตั้งอยู่ใกล้เส้นทางเดินเรือสำคัญของโลกและเกี่ยวข้องกับทะเลจีนใต้ซึ่งมีความขัดแย้งรวมทั้งการเป็นสมาชิกอาเซียนซึ่งเป็นประชาคมที่มีความสำคัญต่อญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นมีปฏิสัมพันธ์กับบรูไนที่ต่อเนื่องในหลากหลายมิติในกรอบของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน ส่วนปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีผลอย่างสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตนั้น การตั้งอยู่ระหว่างเขตอิทธิพลของประเทศใหญ่ที่มีบทบาทในบริเวณดังกล่าวได้แก่อินโดนีเซียและออสเตรเลียก็ส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นต่อติมอร์-เลสเตเช่นกัน ดังจะ

เห็นได้ว่าญี่ปุ่นได้ดำเนินความสัมพันธ์กับติมอร์-เลสเตในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางของญี่ปุ่นในการดำเนินความสัมพันธ์กับอินโดนีเซียและออสเตรเลียซึ่งเป็นประเทศที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อญี่ปุ่นในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก

6. บทสรุป

เนื่องจากบรูไนและติมอร์-เลสเตเป็นประเทศเล็ก ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นจึงไม่ได้เข้มข้นมากนัก อย่างไรก็ตาม ในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งให้ความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นจึงสานความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศในระดับหนึ่ง โดยหลักแล้วเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เสริมด้วยความสัมพันธ์ทางด้านความมั่นคงเท่าที่เงื่อนไขทางกฎหมายและบริบทระหว่างประเทศจะเอื้ออำนวย แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตจะมีลักษณะหลายประการร่วมกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ประการ ซึ่งเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์บาดแผลและฐานะทางเศรษฐกิจของบรูไนและติมอร์-เลสเตซึ่งแตกต่างกัน ในเรื่องประวัติศาสตร์บาดแผลนั้น ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไน แต่ว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญระดับหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเต สำหรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้น ญี่ปุ่นซื้อน้ำมันและก๊าซธรรมชาติจากบรูไนและขายสินค้าอุตสาหกรรมให้กับบรูไน ในขณะที่การค้าระหว่างญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตนั้นมีไม่มาก ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเป็นการที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการกับติมอร์-เลสเต ความแตกต่างอีกประการหนึ่งเป็นผลมาจากบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคอันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนซึ่งมีบรูไนเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ส่วนในกรณีของติมอร์-เลสเตนั้น ติมอร์-เลสเตมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณรอยต่อระหว่างเขตอิทธิพลของอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งอินโดนีเซียกับเขตอิทธิพลของออสเตรเลียซึ่งแม้ว่าจะมีความเป็นมิตรต่อกันแต่ก็มีความแตกต่างกันในหลายประการในประเด็นที่เกี่ยวกับติมอร์-เลสเต ปัจจัยดังกล่าวเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับบรูไนและญี่ปุ่นกับติมอร์-เลสเตมีความแตกต่างกัน

References

Australian Government, Department of Veterans' Affairs. (2020). *Timor-Leste-Second World War.* https://www.dva.gov.au/newsroom/media-centre/media-backgrounders/timor-leste-second-world-war

Baka, D. & Meesanthan, C. (2014). *A History of Brunei.* The Foundation for the Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project. (in Thai)

Cardoso, J. C. (2021). *Is Timor-Leste Ready to Join ASEAN?,* The Diplomat, https://thediplomat.com/2021/08/is-timor-leste-ready-to-join-asean/.

Chartprasert, N. (2005). East Timor: The Occupation, the Intervention and the Dependency. *Journal of Liberal Arts, 5*(2), 37-54. (in Thai)

Chartprasert, N. (2009). Brunei politics, economy and foreign affairs after the economic crisis (1997-2006). In S. Sornsri (Ed.), *Southeast Asia: politics, economy and international relations after the economic crisis (1997-2007)* (pp. 396-500). Faculty of Political Sciences, Thammasat University. (in Thai)

Chartprasert, N. (2015). Brunei Darussalam. In Royal Society of Thailand (Ed.), *Encyclopedia of the History of Neighboring Countries in ASEAN* (pp. 1-19). Aroon Karn Pim. (in Thai)

Chartprasert, N. (2018). Japan's Assertive Foreign Policy and the Dynamics of Relationship Between Brunei Darussalam and the East Asian Countries. *Japan Studies Journal, 35*(2), 1-13. (in Thai)

de Vienne, M.S. (2015). *Brunei: From the Age of Commerce to the 21st Century.* National University of Singapore Press

Embassy of Japan in Timor-Leste. (2021). *Exchange Programs of Japan Maritime Self Defense Force Training Squadron in Dili.* https://www.timor-leste.emb-japan.go.jp/itpr_en/20210706JMSDF_kashima_setoyuki_00001.html

Embassy Pages. (2022). *Timor-Leste Embassies & Consulates.* https://www.embassy-pages.com/easttimor.

Far Eastern Economic Review. (1984). Brunei, *Asia 1985 Yearbook: Far Eastern Economic Review.* Far Eastern Economic Review Limited.

Fujishige, H.N., Uesugi, Y., & Honda, T. (2022). *East Timor: Adapting to "Integration" and Responding to "Robustness", Japan's Peacekeeping at a Crossroads.* Palgrave Macmillan.

Gorjão, P. (2022). Japan's Foreign Policy and East Timor, 1975 - 2002. *Asian Survey, 42*(5),754-771. https://doi.org/10.1525/as.2002.42.5.754

Hutt, D. (2022, October 2). *Timor-Leste's Costly Oil and Gas Ambitions Grind to a Halt.* The Diplomat. https://thediplomat.com/2020/10/timor-lestes-costly-oil-and-gas-ambitions-grind-to-a-halt/.

Japan International Cooperation Agency (JICA). (n.d.). Timor-Leste. https://www.jica.go.jp/easttimor/english/index.html.

Leach, M. (2019, August 29). *After a border dispute and spying scandal, can Australia and Timor-Leste be good neighbours?.* The Conversation. https://theconversation.com/after-a-border-dispute-and-spying-scandal-can-australia-and-timor-leste-be-good-neighbours-121553.

Mayu, Y. (2022, January 5). *Timor-Leste's Gusmao reflects on 20 years of independence.* NHK WORLD-JAPAN. https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/backstories/1844/.

Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2022, January 12). *Japan - Timor-Leste Relations.* https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/e_timor/data.html.

National Graduate Institute for Policy Studies – GRIPS. (n.d.). *World War I and the 1920s: export-led boom and bust.* https://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/lecture_J/lec07.htm.

Observatory of Economic Complexity (OEC). (2022). *Petroleum Gas in Timor-Leste.* https://oec.world/en/profile/bilateral-product/petroleum-gas/reporter/tls

Oishi, M. (2016). Brunei's Foreign Relations: Maintaining and Developing Its Identity in a Rapidly Changing World. In Ooi, K.G. (Ed.) *Brunei History, Islam, Society and Contemporary Issues* Routledge.

Parmaeswaran, P. (2018, February 6). *Naval Visit Puts Japan-Brunei Defense Ties in the Headlines,* The Diplomat. https://thediplomat.com/2018/02/naval-visit-puts-japan-brunei-defense-ties-in-the-headlines/

Parmaeswaran, P. (2018, February 13). *What's Next for Japan-Brunei Relations in 2018?.* The Diplomat. https://thediplomat.com/2018/02/whats-next-for-japan-brunei-relations-in-2018/

Saunders, G. (1994). *A History of Brunei.* Oxford University Press.

Suehiro, A. (1999). The Road to Economic Re-entry: Japan's Policy toward Southeast Asian Development in the 1950s and 1960s. *Social Science Japan Journal, 2*(1), 85-105.

Thambipillai, P. (2012). *Brunei: Making Progress Slowly.* Southeast Asian Affairs 2012. Institute of Southeast Asian Studies. ISEAS Publishing. https://doi.org/10.1355/9789814380256-008

The Jakarta Post. (2019, August 30). *Our good neighbor, Timor Leste.* https://www.thejakartapost.com/academia/2019/08/30/our-good-neighbor-timor-leste.html/

The Japan Times. (2016, March 15). *Japan, East Timor serve up veiled criticism of China over maritime rows.* https://www.japantimes.co.jp/news/2016/03/15/national/japan-east-timor-serve-up-veiled-criticism-of-china-over-maritime-rows/

UNICEF. (2021, September 17). *UNICEF and Japan boost Timor-Leste's vaccine storage capacity.* https://www.unicef.org/timorleste/press-releases/unicef-and-japan-boost-timor-lestes-vaccine-storage-capacity.

University of Coimbra. (n.d.). *Japanese occupation during World War II.* http://www.ci.uc.pt/timor/jap.occupation.html.

Vandenbosch, A. (1958). Japan in Southeast Asia. *Current History, 34*(200), 223-227.